

אור ישראל שווריץ

שבת מלכתא

למהותה של שבת ממבטים שונים

הייתה לי דמעותי לחם יומם ולילה. לעילוי נשמתה הטהורה של אחותי מורתי המזוככת בייסורים, אישה כשרה ומאמינה מעל לכל שיעור אשר יורהו השכל. מרת ד"ר תחיה נועה אסתר ע"ה בת משה יבלחט"א שווריץ. אמא ומחנכת דגולה, אשת חבר, גאונית בתורה ומידות, רופאה מסורה. את תורתני אני חב לה. ת.נ.צ.ב.ה

יום השביעי שבת קודש. יום אשר לאורך כל הדורות נשמר בישראל ושימר את ישראל, ככלה בין רעותיה משובצה משכה את ליבם של ישראל למסור נפשם עליה ועל פרטיה כי כולם מסיני נאמרו. המצווה אשר הבדילה והפרישה את ישראל מן האומות יותר מכל מצווה אחרת הינה השבת:

"...אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות לא, ג). הדברים כה מאירים לנוכח ההיסטוריה שלנו אחרי אלפי שנות נדודים וצרות לאומיות הלא לפלא יהיה הדבר כי עדיין נותרנו כצורתנו-לפחות בעיקרה של האומה-ללא שינוי. אין ספק כי חלק עיקרי ומכריע בפלא הזה נזקף לזכותה של השבת. החל בתקופת השעבוד במצרים שם ביקש משה רבינו ע"ה מפרעה את השבת כיום מנוחה לעבדים העבריים (שמו"ר א, כח) לכאורה מטעמים סוציאליים בלבד אבל כמובן מאליו מציין המדרש את הטעם האמיתי; דרך פלאי המן והפסקתו בשבת, משם אל שנות הגלות בנכר ועד ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים לעתיד לבוא-לאורך כל הדרך עם ישראל מלווה ע"י השבת.

אין בי לא עוז ולא חכמה, לא דעת ולא תבונה בכדי להקיף אפילו פן אחד של היום המקודש הזה שתופס חלק מרכזי כל כך בחיינו כי ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים. ואף על פי כן פטור בלא כלום אי אפשר ומפאת חביבות הדבר אצלי - ויש להניח שגם אצל כל יהודי שנשמה ערה ניתנה בקרבנו - ראיתי קצת ללקט מדברי רבותינו הקי ועל כן אפשר שהדברים אינן צריכין להכשר והסכמה כי לא מדילי אמרתים ולא מתחת ידי יצאו.

בס"ד ננסה לדון בשאלות כדוגמת מה אמור היהודי לקבל מן השבת ואיך צריכים השוכנים באוהלה של תורה לראות את יום זה. מה יחסה אל ששת ימי המעשה והאם

היא משלימה אותם? האם זו הצהרה ועדות או גם יותר מכך? ואם זה רק יום מנוחה מדוע צריך ציווי על כך. ועוד כהנה וכהנה כפי אשר תשיג ידנו בקיצור הדברים בע"ה.

ויברך א-לוקים את יום השביעי ויקדש אותו- וזכרת....

מספר פעמים נזכר ציווי השבת בתורה ובנביאים כידוע:

במעשה בראשית, במתן תורה על שני אזכוריו, בעת תחילת המלאכות במשכן ועוד. אולם, בכל פעם מדגישה התורה נקי' אור אחרת במצווה; וידענו כבר שהשבת לא ניתנה למנוחה פיזית בלבד אף לא בעבור מנוחת הנפש-כי אם הרבה למעלה מזה, התורה רוצה שהאיש הישראלי יצא משגרת חייו כדי לבחון את דרכו מדי פעם בפעם שהרי השגרה שוחקת ומכניסה אותנו אל תוך עולם מושגי החומר; ניצוץ הנשמה דועך לאיטו וזקוק למפוח אדיר שייתן בו רוח חדשה. "באה שבת באה מנוחה". אם תיטלו את השבת מהיהודי הרי נטלתם לו אוצר נחמד-מרגניתא טבא-בדד ישב כי השבת היא אוצרו.

ואוצר נוסף יש לקב"ה ולישראל כמבואר בגמ' דלהלן. אמת מה נהדר הקשר אשר רמז לו ה"רוקח" (פ' יתרו): "כי ששה ימים כנגד ששה סדרים (משנה) והשבת כנגד יראת ה', שכבר דרשו חז"ל בגמ' שבת(לא). והיה אמונת עתיך חוסך ישועות חכמת ודעת-אמונה זה זרעים וכו', ואעפ"כ "יראת ה' היא אוצרו". ובראשית אותיות שבת ירא. שבת היא כנגד יראה.

ביחס להבדלים שאנו מוצאים בין האזכורים השונים של מצוות השבת בתורה, כותב הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ב פל"א):

"...בעשרת הדברות הראשונות, אמר "כי ששת ימים עשה" וגו', ואמר במשנה תורה "וזכרת כי עבד היית במצרים" וגו' על כן צווח ה' א-לקיך וגו', וזה אמת, כי העלול במאמר הראשון הוא כבוד היום והגדילו כמ"ש "על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" זהו העלול הנמשך לעילת כי ששת ימים וגו'. אמנם תתנו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשומרו הוא עלול נמשך לעילת היותנו עבדים במצרים, אשר לא היינו עובדים ברצוננו ובעת שחפצנו ולא היינו יכולים לשבות, וצווננו בתורת השביתה והמנוחה לקבץ ב' הענינים, האמנת דעת אמת- והוא חידוש העולם המורה על מציאות השם בתחילת המחשבה ובעיון הקל; (ובנוסף): וזכור חסדי השם עלינו, בהניחנו מתחת סבלות מצרים וכאלו הוא חסד כולל בדעת האמתי העיוני ותיקון העניין הגשמי: .."

ז"א שיום השבת מוצג פעם מחמת היות העולם מעשי ידי ה' בששה ימים:

כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ

ופעם כנובע מהיותנו פליטים מבית עבדים במצרים והקב"ה הוציאנו משם ביד רמה:

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם לְקִיּוֹם מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת

לכאורה אלה שני טעמים שונים בתכלית, אז מה מהם עיקר?

ההסבר לכך - נוקט הרמב"ם - שאמנם כן הוא שיש פה שני חיובים: חיוב לקדש את יום השבת ולכבדו כמו שעשה גם הקב"ה בעצמו על כן צו ה' את יום השבת ניקדש וחיוב זה נובע מהטעם הראשון של בריאת העולם. והחיוב השני הוא לשמור את היום ולשבות בו ממלאכה וזה נובע מהרצון לזכור ולהזכיר שהיינו עבדים ולא יכולנו לשבות ולנוח כאוות נפשנו, עד שבא הקב"ה וגאלנו משם ביד חזקה.

ועוד כפי שמסביר הרמב"ם במורה כי זיכרון הוא דבר דינאמי שעם חלוף הזמן נשכח מלב האדם אלא אם כן קובעים אותו במעשים מציאותיים וזו היא בעצם מטרת השבת להשריש את הזיכרון הנ"ל.

לא סתם זכרון בעלמא כי אם כזה השקול כנגד כל המצוות כולן כדכתב הרמב"ם בחתימה להל' שבת בידו החזקה:

השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצוות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצוות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר (ישעיהו נ"ו) "אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו" וגו', וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו נ"ח) "אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר".

ובאופן מעניין יוצא שדווקא מתוך שתי הזכירות האלה נעשה האדם ראוי וכדאי לקבל תורה שגם היא זכירה בפני"ע. וכן ראיתי שהרב רקובר שליט"א כתב בהקדמה לשיעורי מרן ר' אברהם שפירא זצ"ל היקש נאה בין מצוות השבת לבין מתן התורה והדברים מאירים:

ודכולי עלמא - בשבת ניתנה תורה לישראל, כתיב הכא (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו, וכתב התם (שמות יג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה, מה להלן - בעצמו של יום, אף כאן - בעצמו של יום. [גמי שבת (פו):]

יציאת מצרים ויום השבת קשורים גם במובן הזה שהאחד מסמל את יצירת העולם בתכליתו והאחד את יצירת האומה היהודית. עם ישראל שסגולתו היא הזיכרון מחויב מתוך זכירת שני יסודות אמוניים אלה להגיע אל היום השלישי המשמעותי בחייו - יום קבלת התורה. עיצומו של יום. שהוא גם ההשלמה ליצי"מ כדברי הרמב"ן. ע"כ דבריו

סייעתא נפלאה לדברי הרב רקובר שליט"א - שהשבת והתורה כרוכין זה בזה - זימן ה' לידי מדברי האלבו בספר העיקרים (מאמר שלישי פרק כו):

...האחד להורות על מציאות הפועל למציאות, והשני על היותו פועל ברצון ומשיג תמיד, ואין אחד מהם מספיק זולת האחר, ועל כן היה יום שבת מורה על ב' אלו הכוונות לפי שהם הכרחיות מצד האדון.

ולפי דעת רבותינו ז"ל עוד יש במצות השבת כונה אחרת, והוא שאמרו במסכת שבת הכל מודים כי בשבת נתנה תורה לישראל, ולפי זה יוכלו במצות שבת שלשה עקרי הדת, הכוללים: מציאות הפועל, וההשגחה, ותורה מן השמים, ויהיה שבת גם כן זכר ליום שנגלה עליהם המלך במדינה ושקבלו עליהם את עול מלכותו, אבל בעבור כי הכוונה הזאת אינה נכרת אלא פעם אחת בשנה לא נזכרה בתורה בפירוש, הרי שמצות השבת מחויבת והכרחית מצד האדון לאלו הג' בחינות שזכרנו....

אם כן אנו רואים מדברי כל הראשונים שזכירה כפולה ומשולשת יש במצוות השבת והתורה רוצה שהיום הזה ייצג עבורנו את יסודות האמונה בשלמותם.

זכירה. זו היא מלחמתנו בעמלק ובכפיות הטובה שבתוכנו, בקשיות העורף המעיבה על עבודת הא-לוה שלנו; ולא רק בזכירה אחת כי אם בשש זכירות, כי עמלק מנסה להשכיח את הניסים אשר עשה ה' עמנו, אחשוורוש רוצה להשכיח את הציפייה לחזור לירושלים כבראשונה, ופעמים שהעולם מסביבנו מנסה גם הוא להשכיח מאיתנו מי אנחנו בעצם ומה חובתנו בעולמנו. מתוך שמירת השבת אדם זוכר-ונזכר בעצמו. שמור וזכור בדיבור אחד השמיענו ק-ל המיוחד, ה' אחד ושמו אחד לשם ולתפארת ולתהילה.

(*הערה: על אחדות זו של "ה' אחד ושמו אחד" מדבר הקטע "כגוונא דאינון" שנהגו חלק מהאשכנזים לומר בער"ש).

כך גם דרשו חז"ל במדרש בראשית רבה פרשה יא :

תני ר"ש בן יוחאי אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג, א"ל הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקב"ה זכרו הדבר שאמרתי לשבת "כנסת ישראל היא בן זוגך" היינו דבור (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו (מלשון קידושין)

מסביר הרש"ר הירש זצ"ל בביאורו הנפלא לסידור: כי מאז ועד עולם חוגגת כנס"י את נישואיה לשבת קודש, מעין יום נישואים שבועי שכזה. על כן מכינים וטורחים עבורה ומגינים עליה מיד כל הרוצה להשחית בה, וגם היא מצדה משרה ברכה מרנינה ומעודדת על הנשואים לה-כנסת ישראל. וכך היא הדרך לזכור ע"י רענון והתחדשות היחסים מתוך השקעה כביכול הדדית. (ראה בספרו של הגאון ש"י זווין זצ"ל "לאור ההלכה" מאמר זכירה באריכות).

לכאורה אם כן אנו הולכים עתה בדרכי ישרים לבאר כי שני דינים עיקריים במצוות השבת והיא זכירת יציאת מצרים והשני הוא עדות על חידוש העולם.

המלבי"ם בפרשת יתרו תמה מה תועלת יש בהעידנו על חידוש העולם לכאורה. הלא למאמין אין צורך בכך כי הוא כבר מאמין, ואילו הכופר בעיקר רח"ל לא ידע מזה שאנו שובתים – שביתה זו מה היא עושה, ואף לעובדה שנח הבורא ביום השביעי לא יסכים

ומה הועילה תורה בתקנתה? אלא צריך לומר (מבוסס על דברי האברבנאל) כי בעצם אלינו גופא מופנית העדות והזכירה ואת הלקח שניתן להפיק ממנה שומה עלינו ללמוד. ושני החלקים המגדירים את מצוות השבת כפי שאמרנו מלמדים אותנו כי הקב"ה הנהיג בבריאה הנהגה טבעית ע"פ חוקים אשר חורף וקיץ לא ישבותו ולעומת זאת מהשבת נטל את הנהגת הטבע והפסיק בה את הבריאה- היינו את חוקי הבריאה הטבעיים. וזו היא השביתה האמורה בבראשית אשר מכוחה קידש אותנו. והנהגה העל-טבעית שהטביע הקב"ה ביום השבת היא הברכה האמורה בו. (ויקדש מול ויברך, קידוש הוא אי-הנהגה בטבע וברכה היא הנהגה שמעל הטבע). מכוח אותה הנהגה הניסית נגאלו ישראל ממצרים בניגוד לטבע והיפך כל הסיכויים. וזו היא הזכירה השניה האמורה בשבת בספר משנה תורה.

*אות היא ביני ובין בני ישראל- לאות ולברית

הברית אשר כרת ה' א-לוקנו עמנו אינה כברית הידידים אשר נשבעים אמונים זה לזה. אולי גם, אבל לא רק. אמון מלך ונתין יש כאן, אמון כזה שלצד האחד ברורה עליונותו של האחר עליו ומחויבותו היא בעצם טבעית אבל גם מוסכמת בין השניים; כנראה שזה אמור לבוא לידי ביטוי בשבת שהלא היא האות המעיד על הברית בין ה' וישראל. אי"ה נראה במה זה מתבטא.

במצוות השבת אכן יש דימויים רבים בהם משתמשים חז"ל להשוות את קודשא בריך הוא וישראל למלך במסיבו שמיסב עם נתיניו. כדוגמה ניקח את חילופי התפקידים שמתבצעים בפזמון "לכה דודי" בין הכלה המלכה החתן והדוד ועוד. פעמים שהכלה היא השבת בעצמה ואז כמובן החתן הוא עם ישראל; בבית אחר נגלה כי הכלה הם ישראל או ירושלים ובהתאם יהיה החתן- הקב"ה בכבודו ובעצמו; אולם, לא במקרה נוקט הר"ש הלוי בתחלופה זו. הלא כבר הזכרנו את המדרש המורה על יחסי חיתון בין ישראל והשבת (לעיל). ועוד- מסביר הרב שטיינזלץ שליט"א- כי בתורת הסוד המושגים שבת, ירושלים וכן ישראל הם כולם ביטויים למציאות שכינה (ספירת מלכות) וגילויה- בעיקר בגאולה העתידה. השבת היא בעצם שגרירה מעולם האמת ליתן לנו מושג וטעימה מצורת החיים המובטחת לעתיד לבוא יום שכולו טוב וכו'. וכיוון שבגאולה העתידה תתעלה כל מציאות החיים לשלמות אמיתית וגילוי השכינה בישראל וירושלים יראה לעיני כל הרי שגם השבת בזעיר אנפין באה לרמז על כך. על גאולת הכלל(ישראל) וירושלים, על שבת אמיתית מה טיבה ועל הטוהר הראשוני.

השיר בעצם מרמז על אהבת הא-לקים והאדם- המלך והאזרח שכרתו ברית עולמים שאינה כברית הידידים אלא כברית הגואל והמצפים לגאולה שעיניהם תלויות אליו.

*** במאמר מוסגר ***

ובאמת כך מצאתי בביאור הפזמון אשר תיקן לנו האר"י הקדוש "בני היכלא". ביאור מילות הזמר מגלה לנו טפח מתורת הסוד בעניין זמן הסעודה השלישית שהיא בעצם רעווא דכל רעווין- עת רצון נעלה ביותר. מקובלנו שבכל יום ויום בשעות הבוקר משפיע הקב"ה על העולם חסדים בבחינת "להגיד בבוקר חסדך" ואילו לעת ערב היא שעת התגברות הדינים- "ואמונתך בלילות". התמונה לא ברורה, אפילה, צריך להאמין שזה לטובה. כך ממשיך והולך בדין עד שעת חצות ליל אז יש היחלשות הדינים. (ואין לי עסק בנסתרות אבל כיוון שהם דברים המפורסמים הזכרתיים במשהו.) לעומת זאת בשבת הוא בהפך ודווקא לעת ערב נעשה עת רצון לפניו ית' עוד יותר ואין זו שעת דין. ובביאור הפזמון: משל למה הדבר דומה למלך שעורך סעודת הילולא לכל נתיניו ונאמניו ומזמין את כולם לארמונו אשר רגל אדם לא תדרוך בו בכל ימות השנה, אך עתה מפאת שמחתו רצונו הוא שיתקבצו ויבואו כולם. וגי' כיתות יש באורחי המלך זו למעלה מזו. הראשונה באה מפני שזה הוא רצון המלך וכך שמחתו גדילה. השניה באה מחמת שהם קרובי המלך ומחמת שמרגישים מעט שמחה מצד עצמם ירבו בשירים וכו' ותגדל השמחה יותר. כת שלישית הם הקרובים ביותר אשר שמחתם כשמחת המלך ממש ואת עוצם חדותם אין לשער. אם כן:

בני היכלא דכסיפין-שנכספים ומתאוויים לראות פני המלך שהזמינם, ולעשות רצונו הם באים אומר להם המלך יהון הכא בהאי תכא דביה מלכא בגילופין- תהיו פה עמי וסמוכים על שולחני כי גם אני אהיה עמכם וזה כבודי ברוב עם. צבו (שתרצו) לחדא בהאי ועדא-אם רצונכם להרבות את השמחה מפאת אהבתם למלך כפי שרוצה הכת השניה, להם מבטיח המלך בגו עירין וכל גדפין- עירין הם מלאכים (עיר וקדיש) וגדפין אלה חיות הקודש. כלומר, יזכו לדרגה גבוהה יותר בגילוי שכינה הקדושה במחיצת מלאכים וחיות הקודש המשמשים לפניו. ואילו אלה מישראל אשר אוחזים בידם את המידה השלישית היינו חדו השתא בהאי שעתא דביה רעווא ולית זעפין- שמחו אתם עימי ביחידות אפילו במצב שמלאכים אינם נוכחים, בשעה הזאת אשר אין בה כעס, לאפוקי מכל יום רגיל ששעה זו היא התגברות הדינים. לכן אמר השתא. וכן ממשיך הזמר על זו הדרך.

ידידות לא שגרתית בין המלך והנתינים, קודשא בריך הוא וישראל. וכל זה מכוח הברית והאות הנתונה בין ישראל לאביהם שבשמים – ברית השבת המרוממת אותנו להיות בני היכלא בהיכלו של מלך.

**** עד כאן במאמר מוסגר****

בני בריתו של מלך אנחנו וכראוי לבני ברית נושאים אנו את שמו של מלכנו עלינו בכל עת-בכל דרכיך דעהו. מעידים בכל אורח חיינו על היותנו עבדים לו ית' במצוות התפילין, בזכרנו את השבת, בק"ש ובשאר מצוות "זכר ליציאת מצרים"-עבדיי הם".

בדברי חז"ל יש נידון שלם בדבר צורת הלוחות ואין זה המקום להאריך בסוגיא רבת ענפין זו אולם יש בנותן טעם להביא מדברי המדרש (מכילתא יתרו) שהלוחות מכוונים היו חמש כנגד חמש ו"זכור את יום השבת" שהוא הדיבר הרביעי נמצא כתוב כנגד "לא תענה ברעך עד שקר" הלא הוא הדיבר התשיעי. ולא לחינם יש הקבלה ביניהם כי משום עדות יש בשמירת השבת והמחללה כופר במעשה בראשית.

עד כדי כך שבגמ' שבת (ק"ט): אומרים חז"ל: כל האומר ויכולו אחר תפלתו שני מלאכי השרת המלוין לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו "וסר עונך וחטאתך תכופר" (ישעי' ו, ז). וצריך להבין מהו אותו חטא ועוון שהיה תלוי ועומד מעל לראשו? עונה הר"י אבן שועיב (מרבותינו הראשונים) כי העוון מפורש בתורה: "אם לא יגיד ונשא עוונו" הנאמר במי שמכחש בעדותו ומסרב להעיד את הידוע לו. לכן גם חייבנו לאומרו מעומד כדן מגיד עדות וכן נפסק להלכה בשו"ע. ללמדנו את כובד האחריות.

גם בקידוש ליל השבת אם נתבונן בנוסח נראה את פשטות המילים אולם אף את העומק שטמון בהם: "אשר קדשנו במצוותיו ורצה בננו ושבט קדשן באהבה וברצון הנחילנו, זכרון למעשה בראשית" ניתן לומר כי בכך שהנחילנו את מצוות השבת אומר לנו הקב"ה שאנו תכלית הבריאה. שהרי שבת היא זו שנאמר עליה סוף מעשה במחשבה תחילה. ז"א שמעיקרא עלה במחשבה לפניו ית' לברוא את מציאות השבת וכל הבריאה כולה היא רק הכנה לה. אין היא בסוף התהליך משום שחשיבותה מועטת, אדרבה, הכל בגדר מכשירי מצווה עבודה. ואת המרגלית הזו נותן הקב"ה לנו "זכרון למעשה בראשית". אפשר לומר כדרשת חז"ל: שבביל ישראל שנקראו ראשית. שהם מטרת הבריאה היינו אדם שלם (ואפשר להאריך ואין כאן מקומו), לנו בדווקא ניתנה ולא לעם אחר.

ע"כ גם אנו נשכיל להבין את חובתנו בעולמנו אחרי שקידשנו את היום והובהר לנו כי האדם הראשון היה תכלית היצירה כולה אז כיוון שקלקל, לעולם כולו קלקל. ולדעת הפסיקתא זותרתא (לקח טוב) בראשית פרק ג הרי שעץ הדעת גפן היה כדאמרן:

ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרה אמר שלשה דברים נאמרו בעץ, טוב למאכל, ויפה לעיניים, ומוסיף חכמה: ונחמד העץ להשכיל. מיכן שגפן היה אותן האילן, וכן אמר שלמה כשאמרה לו אמו אל למלכים שתו יין (משלי לא ד), חזר והודה ואמר, "כי בער אנכי מאיש" (שם ל ב), זה נח שנאמר "ויחל נח איש האדמה ויטע כרם" (בראשית ט כ), "ולא בית אדם ליי" (משלי שם), זה אדם הראשון (וכן משמע בסנהדרין)

ממילא גם קידוש היום שנעשה ע"י הברכה על היין יעלה לנו כתיקון לאותו חטא קדמון במידת מה אם נכוון בו כראוי לש"ש. זה הוא אולי מימוש אמיתי ונכון של הברית שנכרתה עמנו בציווי השבת.

*חמדת הלבבות-לאומה שבורה. לנפשות נכאבות-נשמה יתירה.

לנפש מצרה – יסיר אנחה. שבת מנוחה.

קדשת ברכת-אותו מכל ימים. בששת כלית-מלאכת עולמים.

בו מצאו עגומים השקט ובטחה, שבת מנוחה.

(מתוך זמר "יום זה לישראל" לאר"י הק')

מה באמת אמורים ישראל למצוא ביום השבת? שקט בטחה או אולי זהו יום המיועד לנתינה ולא לקבלה דווקא? איך נקשרים נשמה יתירה וכלות המלאכה בשישי? עלינו לברר בס"ד.

כותב ריה"ל בכוזרי (מאמר ג אות ה) :

"..ובעת התפלה מטהר נפשו מכל מה שקדם, ויתקנה לעתיד, עד שלא יעבור שבוע על זה הסדר עד שיתקן הנפש והגוף, וכבר נקבצו מותרים מקדירים עם אורך השבוע לא יתכן לטהרם ולנקותם אלא בהתמדת עבודת יום עם מנוחת הגוף, ואז ירצה הגוף בשבת את אשר חסר לו מששת הימים, ויהיה נכון לעתיד. וכן הנפש תזכור מה שחסרה עם טרדת הגוף, וכאלו היא ביום ההוא מתרפאה מחולי שקדם ומתעדת למה שידחה ממנה החולי בעתיד. דומה למה שהיה עושה איוב בכל שבוע בבניו, כמו שהוא אומר (איוב א' ה') אולי חטאו בני. ואחר כן יהיה עתיד לרפואה החדשי וכו' .."

שם החבר עוסק בסדר עבודתו של החסיד אשר מושל ברוחו וכל כוחותיו וחושיו מאוזנים במינון הראוי ע"פ התורה, זה הוא עובד האלוה-האידיאלי בישראל. אבל סוף סוף גם עליו ישפיע שאון החיים ומהמורות העולם הזה. לכן זימן לנו הקב"ה את השבתות ואת המועדים זמן כפרה לכל תולדותם- החטאים שנולדים מפגעי הזמן כדי לשוב אל האיזון ודרך הישר.

גם הרמח"ל בדרך ה' מבין את השבת כטיהור והחזרת הקדושה אל נפשו של היהודי אחרי ששת ימי המעשה הסובבים את ענייני החומר. וזה הוא כפי הנראה השיעור אשר גזרה החכמה העליונה לפי המצטרך לאדם. כי העולם הזה מוכרח שיהיה בו גם חול, אך כדי שלא תיעכר הנפש עד מאוד תיקן הקב"ה לנבראים זמנים של קידוש מלעילא. (אגב כאן אין זכר לעניין חידוש העולם או כל טעמא דקרא. רק קידוש הברואים). ומדוע דווקא בשבת (היום השביעי)?

אומר הרמח"ל: בעצם למדנו במעשה בראשית שיצירה של דבר שלם נעשית במחזוריות של שבע.

זה היה השיעור הנצרך לבריאה ותו לא אז כל ההוויה בעצם כלולה בו. וחתימת המחזור הזה תמיד יהיה במנוחה ובקדושה. [לכן גם באחרית הימים לכשיושלמו ששת אלפים שנה יבוא האלף השביעי למנוחה]. ומוסיף הרמח"ל כי מכיוון שסיום המעגל

בקדושה אז כביכול הכל הולך אחר החיתום נמצא שכל הסיבוב והימים כולם מתוקנים. (ואולי בבחינת בא בימים-בא וכל ימיו עמו).

* * *

"יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"-כך אנו אומרים בתפילת מנחה של שבת. ייתכן וזהו פן נוסף של השבת מנקודת המבט של "מה אנחנו מקבלים מהיום הזה". אמנם נכון הדבר כי לאיחוד המשפחה סביב שולחן השבת יש תפקיד חשוב בחייו של יהודי. כולנו יכולים לשער איך היו נראים חיינו בלי המפגש השבועי הזה בו לומדים אחד על השני ובונים יחסי שותפות וחברות; על אחת כמה וכמה בדורנו אנו שהאדם מעביר את רוב שעותיו בחברת זרים תוך כדי שקיעה מאסיבית בעולם שכולו חומר ומושגי חיים שאין רוח חכמים נוחה מהם- מתעצמת חשיבותו של יום השבת. בחברות מסוימות זהו כמעט האמצעי היחידי להביא את כל בני המשפחה למקום אחד בו זמנית.

אבל זו לא הסיבה היחידה ואפילו לא העיקרית שניתנה לנו השבת. הארכנו לדבר על היום הזה כעדות וברית בין ישראל לקב"ה ועל החלק שלנו בקריאה בשם ה' בבחינת "ואתם עדי ואני ק-ל" (ישעיה מ"ג, יב). אולם שני צדדים למטבע, כי ביום הזה יש נתינה וקבלה-השפעה שלנו אל מול השפעת השבת עלינו- מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת.

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק ב"משך חכמה" מבאר לנו בטוב טעם ודעת כי בבריאה כולה- החל מהעולמות הגדולים דרך מושגי הזמן ועד לנבכי הנפש הקטנה- בכולם יש דרגות של השפעת חיות על הסובב. והדברים ארוכים לכן אביא אותם כאן בתמציתיות וכל מבקש דבר ה' יעיין שם בתחילת דבריו על פר' אחרי מות. מקובל לנו שמשכן העדות היה בעצם תבנית ממוזערת של גוף האדם ועוד יותר ממנו במקדש בירושלים; והאדם כידוע הוא עולם קטן (בחז"ל) בצורה בה נברא עם לב ומוח ואברים רגישים פחות וכו' ויש להאריך אבל אין זה מקומו. נדמה לי כי על פי זה נבין את דברי ר' מאיר שמחה: גם בעולם (שמש, כוכבים, ארץ, מים ועוד) גם בזמנים (שבת, ימים טובים, יוה"כ ועוד) וגם במבנה הנפש נחלקים הפרטים לכאלה המשפיעים על האדם וסביבתו. השמש למשל הינה משפיעה בלבד לעומת האדמה שמושפעת ומקבלת מהאדם ועקב כך מצמיחה. ליבו של אדם מפעיל זרימה ערה בחסדי ה' במשך כל החיים וכמעט ולא צורך שום "חומרי גלם", לעומת איברים שצורכים ומספקים תוצרת. גם במשכן ובמקדש אנו פוגשים במזבח עליו מקריבים ומנסכים בו בזמן שממנו מתברכים ישראל בתגמול כדאיתא בחז"ל (כתובות י:): מזבח מזין מזיח מחבב מכפר, לעומתו הארון אשר משפיע עלינו נבואה ותורה קדושה וטהרה בלי כל נתינה מצדנו לארון. וכן קיימות דרגות אמצעיות בין לבין.

גם בזמנים מוצאים אנו את יום הכיפורים שאינו נשפע במאומה והוא בלא אכילה ובלא שתייה ובלי שום הכנה חומרית מערב יו"כ רק משפיע טהרה וכפרה לישראל לשנה כולה. אבל יום השבת הוא הזמן שמושפע מהאדם ע"י הכנה וכיבוד היום ומאידך משפיע כפל כפליים וממנו מתברכים כל ימות המעשה כדאיתא בזוהר הק' והיא מקור הברכה. הסיבה לכך היא מעלת ה"ויברך א-לוקים" שיש בו וממנו נמשכת הברכה

לישראל. שבת מקבילה להיכל במקדש- מושפע הוא ע"י הבאת לחם הפנים, עריכת המנורה והקטרת הקטורת. אבל השפע שהוא מעניק עולה על הכל. ע"כ דבריו (עכשיו נבין בנקל מדוע לחם הפנים נערך ומוחלף דווקא ביום השבת בהיכל- ההקבלה ברורה) א"כ זה הוא יום של נתינה וקבלה עם השפעה הדדית.

אם נחזור מעט אחורה זה אולי יבאר לנו איך משתלבות המנוחה והקדושה כראוי: אין זו מנוחה של בטלה וחידלון כי אם מנוחה של יצירה והתחדשות, מנוחה של השפעה פעילה ביותר שתבוא לידי ביטוי דווקא בימות החול כאשר תלך ותאיר כל פינה אפילה וחשוכה ממחשכי החיים. אבל כדי לזכות לכל אלה מוכרח האדם מחד להכין ולהתכונן ומאידך כשמגיעה השבת לשבות שביתה טוטאלית מכל העשיות למיניהן. מדוע? משום שכדי להשיב אל ליבו את ההבנה שישראל הם "תפארת גדולה ועטרת ישועה" צריך "יום מנוחה וקדושה"- רק ע"י הסרת החציצה של טמטום הגשמיות ניתן לבוא לידי הכרה שישראל הם התפארת היינו תפילין שהקב"ה מתעטר בהם (עיין ברכות ו, יא). וזו תכליתם, רק כששרויים באווירת השבת האמיתית זוכים בעטרת הישועה היינו ישועת ה' וחסדיו עם האדם בכך שהוא משפיע עליו ביום השבת כאמור לעיל ורק ע"י מנוחת הנפש אפשר להשיב אל הלב את הידיעות האלה ולהכיר טובה על כל הטוב אשר גמלנו.

סוף דבר, העשרנו את עצמנו בעוד הבנה על מהות המטען הרוחני שאנו אמורים לקנות בשבת.

*

מנהג בכל בית בישראל בזמן ההבדלה במוצאי שבת קודש להריח בשמים, כידוע. גם הטעם הרווח בפוסקים מפורסם הוא ומקורו כבר בדברי תוס' בביצה (לג): דהא דמברכינן אבשמים במוצאי שבת משום נפש יתירה שאבד ומריח הבשמים ומיישב דעתו עליו.

וכן מביא הרוקח בביאורו לסידור:

ברוך אתה ה' א-לקינו מלך העולם בורא עצי בשמים. לפי שבמוצאי שבת זריזות נפשו מאבד כדכתיב וביום השביעי שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש. שבת וינפש כמו שבת ווי נפש, על כן מריחין בעצי הדס להשיב נפש כי הנשמה היא מריחה הכל, וגם ריח גופרית גהנם במוצאי שבת וכו'

הנשמה היתירה אשר אותה מזכירים רבותינו הראשונים נזכרה כבר בגמ' אחרת בביצה (טז):

דאמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא) שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש.

מנקודה זו אני מקווה שיהיה לאל ידנו בע"ה להבין פן נוסף בשבת קודש כיצד היא משלימה את האדם היהודי ואיזו רוח חדשה ננסכת בנו ביום הזה.

המהר"ל בפירושי ההגדות הנפלאים שלו על מסכת שבת, כאשר בא לבאר את דבריו של רבי יוחנן בשם שר בית הזוהר (הביטוי של מרן הרב זצ"ל) רבי שמעון בר יוחאי בעניין השבת, מבאר לנו מעט גם על מהותה של הנשמה היתרה:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלים, שנאמר (ישעיהו נו) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'. (שבת קיח).

מסביר המהר"ל שם בתוך דבריו כי ישראל אינם יכולים להיות במצב של שוויון עם האומות אף פעם, מראשית מהותם הוטבעה בהם הסגולה שיהיו עליונים מהם או שיהיו למרמס תחתם בשעבוד וביטול כל עצמיות ועצמאות אמיתית. ישראל אינם למעלה מהאומות כי אם נבדלים מהם-בריאה נפרדת לגמרי בתכונותיהם ומעלת נשמתם. וכן הוא אומר (דברים כח א) ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ. היינו בשעה שעם ישראל עושה רצונו של מקום אזי הוא נבדל מהם בהפך בלי שום אפשרות חיבור, ואם אינם עושים רצונו של מקום אז בטלים לגמרי בלי שום מעלה עצמית. (כן מפרש באור יקרות הנצי"ב על הפסוק "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" והיא סוגיא בפני עצמה).

על כן, כדי לתקן את מצבם של ישראל אשר עתה אין הגויים מחשיבים אותם ומצד עצמם הקב"ה עדיין לא גאלם כי אינם בשיעור הקומה שלהם בהבדלות מהגויים, צריכים הם לשמור שתי שבתות בדווקא כי מעפילים הם לצאת ממצבם השפל ועוד לעלות למעלתם הרמה-בשני שלבים-בשתי שבתות. ודווקא השבת היא האמצעי כי השבת נבדלת משאר כל הימים ומתעלה עליהם, יבוא יום שנבדל מכל הימים ויחזיר עטרה לעם שנבדל מכל העמים, ומובנים שפיר דברי רשב"י.

על פי זה נבין גם את דברי הגמ' בביצה שהזכרנו לעיל בדבר הנשמה היתרה, איך תתרום השבת להעלות את ישראל למעלתם שנית? על ידי אותה הנשמה בדיוק. וממשיך המהר"ל לבאר:

כשהאדם נמצא ביגיעה ועמל גופני הוא לא בשלמות. (הגיונית נראה לי שזה די מובן כי מי שהוא שלם באופן מוחלט אינו חסר כלום ואין לו שאיפה להשיג משהו שטרם רכש. כל עוד אנו מגדירים איזה שהוא ברוא שנמצא במהלך טיפוס ותנועה הרי יש בו התחדשות לכיוון מסוים וזה הפך השלמות). השבת היא השלמת הבריאה שנאמר "ויכל א-לוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה"

הכוונה בעצם שע"י היום השביעי עצמו הושלמה וכלתה היצירה (במידה מסויימת). האדם שגם הוא חלק מהבריאה מקבל את שלמותו ע"י השבת כמו שאר הבריאה [משמע מדבריו שאין זה מאורע חד פעמי של ימי היצירה כי אם דבר המתחדש מעת לעת בשבת קודש וכו']. ההשלמה הזו של האדם נקראת **נשמה יתירה**. אמרנו הרי

שחסרונם של ישראל בגלות הוא חיסרון היבדלותם מהאומות-ממילא השלמתם שבאה ע"י שבת צריכה לגאול אותם ולהעניק להם את שתי הקומות החסרות, שאין לך חוסר שלימות גדול מזה; וזה יתבצע ע"י השבתות שמשלימות את האדם וזו הגדרת הנשמה יתירה כאמור. ועוד ממשיך שם בעניין זה.

[אם יורשה אז נעיר שהגאון ר' ראובן מרגליות זצ"ל מעיר בנצוצי אור לש"ס כי בתיקון כ"א אות י', וכן מופיע ביתר ביאור במדרש רבה (שמו"ר פרשה כ"א אות י"ב) בשם רבי לוי ואפילו בשם רבי יוחנן עצמו כי גם על שמירת שבת אחת כהלכתה הקב"ה יביא גאולה לנו ולכל בית ישראל. ולפי זה יש הבנה אחרת במקצת בעניין מס' השבתות מכל מקום הרעיון מובן]

נוכחנו ב"ה לדעת מכל האמור לעיל את מקצת סגולותיה של השבת, כטיהור הנפש והגוף וכדבר המקרב את הלבבות. יום של מנוחה וקדושה גם יחד ויום של הכנה וקבלה בהדי הדדי. יום שנשמה יתירה נכנסת בנו וזמן שהוא השלמת החסר-השלמת הבריאה. צעדנו בדרך בה ראו רבותינו הראשונים והאחרונים לבאר את מהותה ולצער קצרה היריעה מלהכיל את קשת הדעות והרעיונות, ועוד היד נטויה אי"ה.

אחתום את הקטע הזה של המאמר בציטוט (בדילוגים) מתוך דברי הזהב של הרב רבי שמשון רפאל הירש בספר הגיונותיו על השבת, כי אין טוב ממנו לסכם לנו את היריעה בדבר תועליות השבת לאדם, ביד אומן:

שמים וארץ ומלואם קמו ע"י דבר הבריאה מפי הקב"ה... ומצאו את סדרם על פי חוק הבורא. אבל גם האדם קם על ידי ה"יהי" שיצא מפי ה' גם הוא נקרא בדבר ה' לשעבד מעשיו לחוקי הקב"ה מתוך רצון חופשי משוחרר מכבלי ההכרח... מאין מעתה בטחון העולם מפני האדם? בטחון שהאדם בגאווה לא ישכח את ה'.. שלא יעשה בעולמו של הקב"ה כבתוך שלו? איזה הוא אמצעי לחינוך מתמיד של האדם לייעודו?

הנה הכתיר ה' את פעלו בכתר יום השביעי של הבריאה הציבו ראשון לפעולות האדם שנברא בערב שבת... למען יזכור האדם את מינויו ע"י הקב"ה ולמען יתחנך ליעוד זה... כך מתייצב לפניך יום השבת כמקדש בזמן כדי להקדישך ולהכשירך לקראת חיי השבוע הבא לפי דבר ה'... לו רק תשכיל לראות שהיא משמשת אבן יסוד לכל ייעודך ומשרה עליו שאר-רוח ותפארת... אם לפחות פעם אחת בחיים תתבונן בתכלית חיך לאור רעיון השבת שבכל רגע ורגע מימי חיך הנך עומד תחת השגחת ה' או אז תבחן את ערך הקניינים החומריים לפי קנה המידה: עד כמה נתמלא רצון ה' ברכישתם... תווכח אז ותראה בעליל איך שה' לבדו הוא הנותן לך כח לעשות חיל והוא השולח ברכה בכל מעשי ידיך.

*ביום ראשון למלאכה- יצו אתנו ברכה

ויום השני ככה ימתיק את סודנו

...הכן טבוח טבח- ביום השישי זבח..

מעדנים לנפשנו נתן ביום קדשנו

(מזמירות למוצאי השבת)

אני פותח בס"ד את הקטע הבא בזמר הזה דווקא, משום שנרמז בו חיבור כל ימות השבוע בזה אחר זה כאשר במוצאי שבת אחת כבר מבקשים על ששת ימי המעשה הבאים – ואפילו- על השבת שתבוא בסופם. ובע"ה ננסה להבין בדברי חז"ל ורבנותינו האחרונים איך השבת מתחברת ומשלימה את ימות החול ובכלל מי אמר ששבת באה בסוף השבוע? בתקווה שתמצאו נחת בדברים אי"ה.

ידועים דברי מרן המחבר בשו"ע (אורח חיים סימן רמח סעיף ד) :

היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת

והטעם מבואר בנושאי כליו שם וכן בש"ך ביו"ד (סימן רסו ס"ק יח) :

כ' הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת שפ"י הרז"ה דטעמא משום שהוא דבר שא"א שלא יבא לידו חילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת דג' ימים קודם שבת מקרי שבת.

רואים אנו שלא דברי אגדה בלבד הם כי אם נפק"מ להלכה למעשה.

אבל אנו רוצים להעמיק מעט בקשר העבותות של יום השבת לשבוע כולו ובעצם לכל מעגל החיים של היהודי.

מצאתי בחסדי ה' עלי ברשימות התלמידים למרן הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל דברים מאלפים, אשר לא שזפתם העין ולא הובאו לדפוס בספריו "פחד יצחק". בשיחה לסעודה שלישית של שבת חג הפסח שנת התשל"ב ביקש ר' יצחק לבאר כמה נקודות במזמור בתהילים ובנושא השבת- וכדרכם של גדולים לא הניח אבן על מקומה מהש"ס והמדרשים כולם תוך כדי הילוכו. נביא כאן בע"ה שבבים מדבריו :

(1)הגמ' פסחים (נד) :

מיתיבי : אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת, הואיל ותחילת ברייתו הוא. וכיון שרואה - מברך מיד שהקב"ה נתן דעה באדם מעין דעת של מעלה והביא שתי אבנים וטחן זו בזו במוצ"ש וכו' כידוע. ולכן גם תיקונה על כוס של הבדלה במוצאי שבת ולא כשאר ברכות הנהנין שנוהגים לברך בשאר ימות החול. אבל אם כבר אז היו צריכים לעשות את ההבדלה עצמה

בנקודת החיבור של השבת לימות החול בתחילת השבת שהאדם יבוא ויבדיל בין הדברים ולא אח"כ ומדוע נתקנה למוצ"ש?

2) נקודה נוספת היא העובדה שאנו רואים בתורתנו הק' בלוחות השניות את ציווי השבת בנוסח הבא: שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כִּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. מתי ציווה ואיפה?

אומרת הגמ' (שבת פז):

דכתיב, (דברים ה) כאשר צווך ה' א-לקיך, ואמר רב יהודה אמר רב: כאשר צווך - במרה.

ז"א שזה מתייחס לדיני השבת שנצטוו במרה- אגב עובדה שאינה מצוינת בפירוש בכתובים כי אם ברמז.

שואלים התוספות במקום:

ואם תאמר מנא ליה דבמרה איפקוד אשבת? דילמא "כאשר צווך" בפרשת מן דאשכחן דיני שבת כתובין שם "את אשר תאפו אפו" וגו'?

ז"א מי אמר לגמ' כי ההתייחסות היא דווקא למה שנאמר במרה הרי נאמרו להם דיני שבת גם בפרשת המן? אכן שאלה.

בואו ונשאל בעצם מה מטרת הלוחות השניות לאור שינויי הלשון שיש בינם לבין הראשונות?

אז יש כמה נפק"מ גם להלכה אשר למדו חז"ל. במהר"ל מבאר (תפארת ישראל פרק מ"ג) שמשנה תורה היא תוספת ביאור לשאר התורה. אז כנראה שגם לוחות שהוזכרו בה הם ביאור לראשונות.

3) הבה ונבהיר את הדברים בס"ד. בעצם ניתן למצוא שתי הסתכלויות על יום השבת: בשעה שנברא העולם הייתה השבת יום השביעי לבריאה-חיתום היצירה. זו נקראת שבת של ששת ימי בראשית. אבל עבור אדה"ר הייתה השבת היום הראשון לבריאה או לפחות היא פתחה לו את השבוע, הוא לא הכיר ימים שקודמים לה והשבייתה אצלו קדמה ליום המעשה. ולמה זה היה ככה? אומר הרב הוטנר – משום שבאמת סוף מעשה במחשבה תחילה, הקב"ה חישב קודם על השבת וברא את הכל כהכנה לה. לכן לאדם היקר נתן לחוות מייד את המוצר המוגמר, שבת קודש.

את ההבחנה הדקה הזו מבטאת סוגיית הגמ' בשבת:

אמר רב הונא: היה מהלך (בדרך או) במדבר, ואינו יודע אימתי שבת - מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אומר: משמר יום אחד ומונה ששה. במאי קמיפלגי? מר סבר: כברייתו של עולם, ומר סבר: כאדם הראשון

מסביר רש"י במקום:

מונה ששה - מיום ששם אל לבו שכחתו, ומשמר השביעי.

כברייתו של עולם - ימי חול נמנו תחלה.

כאדם הראשון - שנברא בערב שבת ויום ראשון למנינו שבת היה.

לפי מה שאמרנו אז הסברה ההגיונית בדברי חייא בר רב שסובר "כאדם הראשון" זה משום שלגבי השבת נוהגים ככוונת הקב"ה שסוף מעשה במחשבה תחילה ומתחילים מהשבת. זה הראשון ולא השביעי. ואילו לפי רב הונא הולכים אחר בריאת העולם בפועל שם השבת היא השביעית.

[כתוספת במאמר מוסגר אומר ר' יצחק מה בכלל הפתרון הזה הרי סביר מאוד שבשבת הוא ינהג חול וביום חול ישמור שבת אז מאי אהני לן רבנן? אלא באופן נפלא צריך ליישב שהכלל בכל הזכירות שאנו נוהגים הוא שניכרת המחשבה מתוך מעשיו וע"י עשיית זכר לדבר באה התורה ואומרת "חשב אדם לעשות מצווה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה": (ברכות ו.) ע"י הזכירה הוא בעצם חושב לעשותה-ובמציאות אינו יכול לעשותה כי אינו יודע אימתי שבת אז מעלה עליו הכתוב וכו].

עכשיו ניישב את ששאלנו בסעיף 2. למה הלוחות השניות מפנות אותנו למה שנמסר במרה דווקא?

משום שבלוחות השניות לשון הציווי היא:

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת... שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

השבת של היציאה מארץ מצרים וודאי נמדדת אחרי ששת ימי המעשה. זה פשוט-כי כך כל אדם רגיל רואה את השבת. וכיוון שכך חסר לנו הפן השני של השבת והוא שבת דאדה"ר שנמדדת לפני ששת הימים. לכן התורה מפנה בו ברגע ל.. כְּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ היינו –אומרת הגמ'– למה שם צוו גם על שבת בראשית כפי שאדם הראשון מנה לפני ימות החול.

ושאלת התוס' מיושבת כי בפרשת המן חסר עניין שבת בראשית (דאדה"ר) כי כתוב "והכינו את אשר יביאו" ז"א שיכינו בימות החול לפני השבת וכן "ראו כי ה' נתן לכם את השבת" ולכם זה לא שבת דאדה"ר אלא כמו שאתם רגילים למנות ששה ימים ואז שבת.

ועכשיו גם נבין את ששאלנו בסעיף 1 מדוע נקבעה ברכת מאורי האש וכן ההבדלה למוצי"ש דווקא ולא להתחלת השבת. משום שאנו עושים זאת זכר למה שגילה האדם במוצי"ש ואצל אדה"ר כאמור לא היה כלום לפני שבת ולא ימי חול הקדימוה. היא הייתה ראש וראשון לכל דבר שבקדושה. לכן את ההבדלה בינה לבין שאר השבוע מוכרחים לעשות בסופה כי אז פגש האדם לראשונה בימות החול.

וכל זה למה? כי בשבת יש את שני הצדדים השונים. ויסוד עצום יש כאן לפנינו: מחד, תואר של ראש לימים הבאים ומאידך חיתום הימים שעברו. בעצם- אומר הרב הוטנר- רוצה התורה שבכל יום ילך האדם כרוך בשתי השבתות זו שעברה וזו שמתעתדת לבוא עליו. כל ימיו עוברים עליו מתוך ספירת ימים המתייחסים ליום השבת. "יום שבתון אין

לשכוח זכרו כריח הניחוח". זו בעצם קיום מצוות הזכירה אשר יש עלינו בכל יום כפי שמפרש הרמב"ן בדברים (שם) :

ובמכילתא (כאן) רבי יצחק אומר, לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים, אלא תהא מונה לשם שבת. ופירושה, שהגויים מונין ימי השבוע לשם הימים עצמן, יקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים, כנוצרים, או שמות אחרים שיקראו להם, וישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוונו בו לזכרו תמיד בכל יום. וזה פשוטו של מקרא, וכך פירש ר"א. ע"כ במשנת הגר"י הוטנר זצ"ל.

אם נאמר זאת בצורה קצת אחרת השבת היא מרכז השבוע. מבחינה רעיונית זה וודאי לפי מה שאמרנו. וכך היו דורשים בגור אצל אדמו"רינו הקדושים לבית אלתר :

וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשֵׁדָה וְהִנֵּה שֵׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֶאֱן רִבְצָם עֲלֶיהָ פִּי מִן הַבְּאֵר הַהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר (בראשית כט, ב).

אומר בעל השפת אמת :

ומסתמא יש ענין זה בכל פרט וכלל, הכל שלש בחינות.... ובשנה (במושגי הזמן) הוא השבת. ושלושה עדרי צאן שלשה ימים דמקמי שבתא שהם הכנה לשבת דכתיב "רובצים עליה". ודכתיב "כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים" הוא ג' ימים דבתר שבתא.

גם זקנו בעל החידושי הרי"ם מגור היה נוהג לומר כי השבת היא כמו הקנה המרכזי של המנורה שלושה קנים מצד ימין ושלושה קנים מצד שמאל. שלושה ימים לקראת שבת ושלושה ימים אחריה. והשבת ניצבת לה במרכז והיא עיקר הזמן.

הרושם היוצא מדברינו עד כאן מלמדנו קומה נוספת בהגדרתה של שבת, אין היא כאחד הימים אשר אנו חווים במשך יממה אחת כי אם זיכרון הבלוע באיברים וספוג בנשמתנו. את הרעיון העומד מאחורי השבת צריך היהודי לחיות משך כל חייו כי בעצם היא מעין עולם הבא-העולם בו תתגלה האמת. אם ברצונו לחיות על פי מושכלות האמת כל שעליו לעשות הוא להזדהות עם השבת גם בשאר הימים. אולי מכאן צמחו להם גם מנהגיהם של הלל ושמאי בדבר ההכנות והקניות לכבודה של השבת כבר מתחילת השבוע שקדם לה :

אמר רבי שמלאי זכרהו עד שלא יבוא שומרהו משיבוא, הא כיצד אם נזדמן לו חפץ טוב התקינו לשבת כלי חדש התקינו לשבת, שמאי הזקן היה לוקח עצים באחד בשבת- לשבת. בהלל הזקן היתה בו מדה אחרת יתירה, והיה אומר כל מעשיך יהיו לש"ש (שהיה בוטח שיזמין לו הקב"ה לשבת חלק נאה) [פסיקתא דרב כהנא] וכן בגמ' ביצה (טז.) .

אדם החי בצורה שכזאת בציפייה דרוכה אל יום המנוחה והקדושה הרי שכל ימיו מתעלים עמו כפי שראינו לעיל.

זו דרך אחת לראות את השבת מול ימות החול כדבר המחיה זה את זה ומשלימו. בימות החול תתחזק רוחו של האדם מתוך כך שיקבע בדעתו את שתי השבתות כמו שהתורה רואה בשבת שני גדרים שונים ששורשם באדה"ר ובששת ימי המעשה. ובשבת גופא יינק האדם כוחות לעתיד ובעצם יחיה במציאות שהיא תכלית הכל אשר הריח הקב"ה בריח הניחוח של יום השבת וברא את כל בשה ועיניו היו נתונות לשביעי. כי "כל השביעין חביבין" (ויקר"ר כט, י"א).

&

אולם ברשותכם הייתי רוצה להציע לפניכם מהלך נוסף של תפיסת ימי המעשה מול יום החידלון הגדול שבעצם הרי הוא בבחינת "ואתה מחיה את כולם" כאשר הקב"ה בחסדיו משפיע עלינו מטובו ורוב חסדיו או בקיצור כמאמר הפייטן: "מזון וצידה השביעי לנפשנו חסדו גבר עלינו, ואמת ה'".

בעצם יש פה שתי מערכות הנהגה ששתיהן נצרכות לעולם בדיוק כמו שהן. בניגוד להבנה הקודמת שימות החול הם איזו שגרה שוחקת ולא רצויה שפתח המילוט היחידי ממנה הוא יום השבת, אני רוצה לטעון בעניות דעתי כי אפשר גם לומר שבאמת ניחא ליה לקודשא בריך הוא בהכי ולא לחינם מסודרים החיים בצורה שכזו. דהיינו, שימות החול צריכים בדווקא לעסוק במלאכה והשבת באי-עשייה. ולמרבה המזל לא אני אומר זאת אלא התורה הק':

וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֵתֶם: (ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קָדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה' כָּל הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלֶאכֶה יוֹמָת: (ג) לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת: (שמות פרק לה)

לכאורה משמע מלשון הכתוב כי האדון ברוך הוא מצווה לעשות מלאכה ששת ימים. וזה דורש הסבר, ראשית משום שעניין הציווי כאן הוא על שמירת שבת ואי עשיית מלאכה בה. ובכלל מדוע יש – לפי המשתמע כאן – חובה לעשות מלאכה בימות החול. איך מסבירים זאת? אי"ה נשתדל לבאר.

בליקוטי תורה (מכתבי האר"י, בטעמי המצוות) פ' בהר מבואר כי ל"ט מלאכות שנאסרו בשבת והותרו בחול הינם כנגד כנגד ל"ט קללות שנתקללה האדמה בחטא האדם הראשון. וכמו כל מציאות האדם והבריאה נתערב גם באדמה ובכלל בכל נושא העשייה החומרית טוב עם רע גם יחד. אין עוד מציאות של עץ חיים ועץ דעת, אין עוד שיקולים טהורים של חכמה א-לוקית שנתנה לאדם; הכל כבר מעורב ולא ברור, מושפע ע"י היצר עד לשורש כל דבר. ומישהוא צריך לתקן זאת, לשוב ו"להוציא יקר מזולל" לאסוף ניצוצות של קדושה, לתקן עולם במלכות ש-ד-י. זה תהליך ארוך ומסובך בו צריכים דווקא לעסוק בענייני חומר בעמל ויגיעה ולקדשם-במתכון שהתורה נותנת ורק כך. ע"י טורח ל"ט מלאכות יוכלו לבוא לידי תיקון הדבר. (אגב זו גם הסיבה שהמשכן נעשה ע"י ל"ט מלאכות כחלק מהתיקון שהוא גופא)

וישנם חלקים שונים בחברה: יש אנשי ידים ויש אנשי פה (מילולא). אומרת התורה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צָוָה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם: אלה שהם בעלי נשמה של אנשי ידים ועשייה צריכים גם צריכים לעשות ולעמול כפשוטו בל"ט מלאכות, ששת ימים. ואילו אנשי המילולא רק בתורתם ובתפילתם יוכלו להעביר גילולים מקרב הארץ ולהעלות את כל חלקיקי הקדושה שנפוצו ונתערבו ונסתאבו. כולם יחד כגוף שלם יעשו את המלאכה כי גוף אחד הם כדאיתא במדרש:

תני חזקיה (ירמיה נ) שה פזורה ישראל נמשלו ישראל לשה מה שה הזה לוקה על ראשו או באי מאבריו וכל אבריו מרגישין כך הן ישראל, אחד מהן חוטא וכולן מרגישין (ויקרא רבה פרשה ד)

ובאמת כך הפליא לפרש הרש"ר הירש זצ"ל בביאור לחומש (שמות כ, טי) על הציווי ששת ימים תעבד:

לא לתפארת עצמך תעשה את מלאכתך אלא ל"עבודה" היא תהיה לך, לעבודה בממלכת ה' בשליחותו תעשה את מלאכתך ולמען עולמו שבו הוא הניח אותך "לעבדה ולשמרה" למען תרומם את העולם בקניין בעיבוד ובשינוי... אל תחום התכליות של החירות המוסרית... מלאך הוא אישיות המבצעת את רצונו ושליחותו של אחר – ובמובן זה – של כוח עליון. תעשה מלאכה אבל במלאכות הקב"ה.

והדברים נוקבים ויורדים לתהומות רבה, כי אנו יודעים ומבינים עד כמה קשה לאדם לזכור שכל תפקידו במה שנוגע לענייני העוה"ז, הוא עד כאן ויותר לא. מטבעו יימשך הוא ליצור ולכבוש להשיג ולילך מחיל אל חיל שהלא ברוחו יש נטייה טבעית אל האין סוף "ורדו בארץ וכבשוה" וההתקדמות היא משאת נפשו.

בנקודה זו חלה התפנית הקשה. מסביר ר' חיים מצ'רנוביץ, כי אילו היו בני האדם עם ישראל קדושים, משווים לנגד עיניהם תמיד כי זו המגמה של העיסוק בחומר ובעמל האדמה (על התפתחותיותה השונות של הדורות המתקדמים) והיו טומנים ידם בזה רק לצורך פרנסת ביתם שגם היא מצווה (שו"ע או"ח [רמח, ד] וכן [תקלא, ד]) היו כבר אוספים את ניצוצות הקדושה הפזורים והנעדרים והיינו זוכים לגאולת נפשנו מייד שונא, שנאמר: "עד אשר יאספו כל העדרים" כל הניצוצות הנעדרים (ברא' כט, ח). אבל בעוונותינו הפכה העשייה לצבירת רכוש והעמלות למילוי תאוות נפש וכו' ועדיין בן דוד לא בא.

וכן מובא במדרש כי חנוך היה תופר מנעלים ועל כל תפירה ותפירה היה מיחד שמו של הקב"ה. מסבירים רבותינו (ר' חיים מצ'רנוביץ וכן ברב דסלר זצ"ל) כי אין הכוונה שהיה מזכיר שמות הקודש ממש ובוודאי לא בכל תפירה ותפירה, רק שהיה מתכוון שתיעשה מלאכתו על הצד הטוב ביותר כדי שמעשיו יהיו לשמם ועיי העמל במלאכת בשר ודם – כפי שביארנו – יעלו הניצוצות של הקדושה המעורבים בבריאה וזה גופא נקרא

יחוד שמו של הקב"ה. זה הוא המסר שדורשת התורה באומרה "ששת ימים תעשה מלאכה", כך מתקיים הדבר בצורה נכונה.

אבל- אומרת התורה – לא הכל דורש תיקון ולא בכל עת עוסקים בהעלאת ניצוצות. כי פעמים שהמלך מודיע על שינוי בשגרת העבודה של משרתיו לשם חגיגת שמחה פרטית כדי שתהיה להם נחת בשמחתו. אזי לא יעלה איש על דעתו שהמלך רק מציע לשבות ושיש ביכולתו של מאן דהוא לנסות ולדחות את ההצעה. אחת דינו למות משום שכבר גילה המלך מה רצונו הנעלה יותר ברגע זה ומורד יקרא לו לכל מי שיחשוב אחרת.

באה התורה ואומרת לאדם:

שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת שְׁבַתוֹן קִדְּשׁ לַה' כָּל הַעֲשֶׂה
מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשְּׁבַת מוֹת יוֹמָת (שמות פרק לא, טו)

דהיינו פעם היא מְצַנֵּה בציווי חיובי לעשות (תַּעֲשֶׂה). ופעם היא מדגישה: יַעֲשֶׂה. ז"א, כל העשייה שְׁצֻנְיָתָם בה היא על דרך הרשות ואין ביכולתכם להכריע על פי דעת ההדיוט כי אם דבר הגבוה הוא אשר יחרוץ את דינכם. לא לטובתך נתתי לך את השבת ואין זה מתוקף סמכותך לומר אי אפשי במתנת הבורא. כי אם לצרכי ציוויתי אותך על יום המנוחה. זו ההדגשה מתבטאת בפס' השני: שַׁבַּת שְׁבַתוֹן קִדְּשׁ לַה' הַשְּׁבַתוֹן הוּא לַה' וְלֹא לְךָ הָאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל.

לסיכום שיטה זו, אנו יכולים לראות בקרן אור מזווית אחרת איך נתפסת השבת כחיוב ולא רק כרווח והצלה לעם התשוש מימות השבוע כי אם חוקת מלך וגזירה היא מלפניו, ואף ימות השבוע אינם בדיעבד כה אפורים ועמוסי הוויות של עולם הזה- אף הם תיקון גדול נושאים בחיקם. ויש ליתן את הדעת על כך.

***ותינוק ללמדו ספר----- למנצח בנגינות**

ולהגות באמרי שפר----- בכל פינות ומחנות

(מתוך זמר "מה ידידות" לרבי מנחם)

כותב הגאון רבי זלמן זיע"א בספר התניא, קונטרס אחרון(מכונה גם שער היחוד והאמונה):

"...לזאת עצה היעוצה כמארז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו כל עוונותיו. כהלכתו דייקא. לכן מוטל על כל אחד ואחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא וגם יזהר מאוד שלא לשוח שום שיחה בטלה ח"ו. בהיות מודעת זאת ליודעי ח"ו כי בכל המצוות יש פנימיות וחיצוניות, וחיצוניות השבת הוא שביתה מעשייה גשמית כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימיות השבת היא הכוונה בתפילת השבת ובתלמוד תורה לדבקה בה' אחד כמו שכתוב שבת לה' אלקיך*, וזו היא בחינת זכור. ובחינת

שמור בפנימייות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד
מאמרות וכו'..."

*הערה: רבינו בחיי מבאר את הפסוק "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' א-לקיך" כך שבששה ימים אתה עושה גם מלאכתך ויום השביעי רק לה' א-לוקיך, כולו לה' בתורה ותפילה. והחפץ חיים מאריך בזה בספרו שם עולם.

שנינו פס' מפורשים בישיעה שמהם דרשו חז"ל "שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך בחול" וכו' וכן בירושלמי (שבת פט"ו ה"ג): לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה.

אבל מ"מ את ההסבר היותר תוכני וסיבתי אפשר אולי למצוא כאן בדברי נשיא חב"ד הראשון אשר כל רז לא אניס ליה, וללמוד שפעם נוספת אנו נפגשים במצוות ובפעולות שהאדם מצווה לעשות מידה כנגד מידה עם דרכי ה', בהשפעה על עולמות אחרים- וע"י כך ממלא את רצונו ית'.

כשם שהקב"ה שבת ממלאכה גם אנו לא נעשה ל"ט מלאכות וכשם שהקב"ה שבת מבריאה ע"י אמירה אף אנו נשנה בדיבורנו-ופנימיית השביתה היא לימוד התורה הק'.

בעניין השבת- כמו גם בתחומים רבים אחרים- יש מקום לומר שלתופשי התורה צריכה להיות הנהגה עילאית עוד יותר ביום השבת מזו שהם מחוייבים לה בכל יום ויום. ועל אף שצריך בן תורה שתהא תורתו מכרזת עליו מבחוץ, ולא יהא כקנקן נאה המלא בחומץ גם בימות החול כבימי מועד, ביום השבת אמור הוא לפשוט צורה וללבוש צורה. ואם נשאל איך? התשובה פשוטה: לאורך כל חייו של לומד התורה נוכח הוא פעם אחר פעם כי אין מתכוני פלא ולא נוסחאות קסם לקניית כתרה של תורה כי אם ע"י עמל ויגיעה. כלשונו הטהור של הרמב"ם:

"כתוב בתורה: לא בשמים היא ולא מעבר לים היא. לא בשמים היא-לא בגסי הרוח היא מצויה ולא במהלכי לעבר הים היא; כך דברי תורה אינם נמצאים... אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו וכו'; אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן... אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא ייתן שינה לעינו ולעפעפיו תנומה" וכו' עי"ש. (פרק ג' מהל' ת"ת להרמב"ם)

גם כאן כאשר ב"צורה של שבת" עסקינן אין לנו אלא לימוד התורה עצמו. אולם חידוש יש כאן.

כמו שמביא רבנו יוסף חיים בספר "בן איש חי" בתשובה לשואל, שמלבד העובדה שביום בו האדם בטל מפרנסתו הוא נתבע ללמוד תורה ביתר שאת הרי שמעלת הלימוד גבוהה הרבה יותר וכן מפורש בשער הכוונות(ע"ב) שבחול יש הנהגה של עולם היצירה (שלישי בדרגת אבי"ע) ואילו בשבת זו הנהגת עולם הבריאה המעולה יותר. (אגב, זו גם הסיבה שביצרות של שבת אומרים "לק-ל אשר שבת... נתעלה וישב על כסא מלכותו" זו היא ההתעלות הנ"ל לרמת בריאה.)

וּחִידוּשׁ לַמַּעֲלָה מִזֶּה מִצָּאֵנוּ בְּדַבְרֵי הַרֵב הַנִּ"ל. וְהוּא מֵתְבַסֵּס עַל דְּבַרֵי הַזּוּהָר הַקִּי שֶׁבַעַת יִצְיָאָת שַׁבַּת הַמַּלְכָּה נִיטְלוֹת מִיִּשְׂרָאֵל נִשְׁמוֹת יִתִּירוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בָהֶם לַמִּשְׁךְ הַשַּׁבַּת. וְכֹל נִשְׁמָה עוֹמֶדֶת לִפְנֵי בּוֹרָאָה יֵת' וְהַקֶּב"ה שׁוֹאֵלָה מֶה חִידוּשָׁה בַּתּוֹרָה בַּשַּׁבַּת הַזֹּאת. אִיזָה בּוֹשָׁה תַחֲוּוּהָ אוֹתָהּ נִשְׁמַת אָדָם שֶׁתַּעֲמוֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתִשׁוּבָה בִּפְיָה אֵין. לַעוֹמֶת זֹאת מִי שֶׁמַּחֲדֵשׁ דְּבַר מֶה בַּתּוֹרָה בַּשַּׁבַּת קוֹדֵשׁ דּוֹרֵשׁ הַזּוּהָר בְּשִׁכְרוֹ:

"זְכָאָה אִיְהוּ מֵאֵן דְּנִשְׁמַתִּיהּ בַּשַּׁבַּת אֶסְהִידֵת קִמִּי מַלְכָּא עַל חִידוּשָׁא דְאֹרִייתָא דְקוֹב"ה וְכֹל פְּמַלְיָא דִּילֵיהּ... דְּכִמָּה יִקְרַע עַל יִקְרַע וְעַטְרָה עַל עַטְרָה מַעֲטָרֵן לְאַבּוּהָ דֶּהֱהוּא בְּרַשׁ תַּמְנִי". (זֶהֱרַ שְׁלַח קַע"ג ע"ב) וְהוּא דְבַר יָדוּעַ שֶׁעִי חִידוּשׁ שֶׁאָדָם אֹמֵר בַּשַּׁבַּת מַעֲטָרֵן לְהוֹרִיו עַטְרוֹת יִקְרוֹת וְכו'. הַפְּלֵא וּפְלֵא.

לַעוֹנֵג יִהְיֶה לָנוּ לְהַזְכִּיר אֶת הַרֵב הַצַּדִּיק ר' אֲלִיָּהּ לופִּיאַן זצ"ל שֶׁסִּיפֵר עַל רַבּוֹ הַסַּבָּא מִקְלָם, כִּי בִימּוֹת הַחֹל הָיָה נִרְאָה חִיּוּר כִּמֵּת מִמֶּשׁ וְאִילוּ בַּשַּׁבַּת קוֹדֵשׁ הָיוּ לַחִיּוּ אֲדוּמוֹת וּפְנִיּוֹ זוּהָרִים מְלֵאִים חַיּוֹת נַעוּרִים עַד שֶׁתַּלְמִידִים חֲדָשִׁים לֹא הִכִּירוּ שֶׁהוּא הוּא הַמִּשְׁגִּיחַ שֶׁל יָמוֹת הַחֹל וְרַק בַּמִּשְׁךְ הַזְּמַן הִכִּירוּ שֶׁפְּנִיּוֹ מִשְׁתַּנֵּים בַּשַּׁבַּת קוֹדֵשׁ מִן הַקֶּצֶה אֶל הַקֶּצֶה. יִשְׁנֵם אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא זָקוּקִים לַשְּׁעוֹן כַּדִּי לַדַּעַת שֶׁבַּת הַמַּלְכָּה נִכְנָסָה – הֵם פְּשוּט מִרְגִּישִׁים זֹאת. צֵא וְלַמַּד עַד כִּמָּה גָדוֹל כּוֹחַן שֶׁל תּוֹרָה וְעִבּוּדֵת ה' שֶׁמִּקְנוֹת לְאָדָם צוּרָה חֲדָשָׁה עַד שֶׁהוּא בַּגֵּדֵר "פְּנִים חֲדָשׁוֹת"!

הָא לָנוּ דּוֹגְמָה חַיָּה לְאָדָם שֶׁבַּשַּׁבַּת יוֹתֵר מִיָּמּוֹת הַחֹל אִמֵּר כּוֹלוּ הוֹד וְהַדֵּר, כִּי קָרַן עוֹר פְּנִיּוֹ. הַשְּׁפַעַת הַשַּׁבַּת אֲמוּרָה לְהַקְנוֹת תּוֹסַפֵּת עוֹמֵק וּמִשְׁמַעוֹת לְתוֹרָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי וְיַחַד הֵינָן מִשְׁלִימוֹת זֹו אֶת זֹו לְהִיּוֹת תּוֹרָה נַעֲלָה וּמִיּוֹחֶדֶת וְגַם הַתּוֹרָה תְּרוּמָם אֶת הַשַּׁבַּת לְגַבְהִים חֲדָשִׁים. וְהֵלֵא מִפּוֹרֵשׁ כֵּן בְּמַדְרַשׁ עַל הַפְּסִי "חֲכַמַּת אָדָם תֹּאִיר פְּנִיּוֹ" (קַהֲלַת ח, א) – אֵינוֹ דּוֹמָה אֹרֵר פְּנִיּוֹ שֶׁל אָדָם כֹּל יָמוֹת הַשָּׁבוּעַ כִּמוֹ שֶׁהוּא דּוֹמָה בַּשַּׁבַּת. אֲבָל מִסְתַּבְּרָא שֶׁכַּדִּי שֶׁהַפְּנִים יֹאִירוּ אִזּוֹ הַחֲלֵק הַפְּנִימִי צָרִיךְ גַּם הוּא לְהִיּוֹת מוֹאֵר בַּתּוֹרָה וּקְדוּשָׁה וּמַעֲשִׂיט וְזֶה פְּשוּט.

* * *

כַּדִּי לְהַבִּין לַעוֹמֵק אֶת הַסִּיבָּה לַכֵּךְ שֶׁהַתּוֹרָה מִקְנָה לְאָדָם בִּיחּוּד בְּיוֹם הַשַּׁבַּת אֶת הַמַּדְרָגוֹת הָאֵלֶּה וּמַהוּ מִקּוֹר הַשְּׁפַע הַרוּחִנִּי שֶׁמּוֹרַעַף עַל הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, בְּרִצּוֹנִי לַצַּעוּד בְּרִשׁוּתְכֶם בְּעַקְבוֹת רַבְּנוֹ גְּרִשׁוּם מֵאוֹר הַגּוֹלָה, וּבַהֲמִשְׁךְ בְּשִׁבְלֵי הַחֲסִידוֹת בְּדֶרֶךְ אֲרוּכָה שֶׁהִיא קֶצֶרָה עַד לְהַבְנַת הַעֲנִיּוֹן בְּס"ד.

בְּפִיּוֹט לְסַלִּיחוֹת שֶׁל עַרְבֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה כּוֹתֵב ר"ג מֵאוֹר הַגּוֹלָה: "וְאֵין שִׁיּוֹר רַק הַתּוֹרָה הַזֹּאת". מִסְבִּיר הַיְהוּדִי הַקְּדוֹשׁ מִפְּרִשִׁסְחָא זִי"ע כִּי כּוֹנֵת הַמִּשׁוֹרֵר לּוֹמֵר שֶׁבַעֲבֵר הָיוּ כִּמָּה דְרָכֵי הַתְּקַרְבוֹת אֶל ה': דֶּרֶךְ מִקְדָּשׁ וּקְרַבְנוֹת וְכו', תְּפִילָּה מִקּוֹבֵלֶת יוֹתֵר וְעוּד. וְאִילוּ עֵתָה הַדְּבָרִים קִיַּמִּים אֹלָם הַכּוֹל גִּנוֹז בַּתּוֹרָה. עַל דֶּרֶךְ מֶה שֶׁמִּסְפְּרִים הַגַּמ' וְהַמַּדְרָשִׁים (חֲגִיגָה יב:) עַל אֹרֵר הַגִּנוֹז הַרְאִשׁוֹנִי שֶׁהִיא אֲדָה"ר צוּפָה בּוֹ מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ כִּיוּן שֶׁנִּסְתַּכַּל הַקֶּב"ה בְּדוֹר הַמְּבּוֹל וְכו' עֵמֶד וְגִנְזוֹ מֵהֵן. וּמִבִּיאַת הָאֲדָמוֹ"ר מִבִּיאַלָּא שְׁלִיט"א מֵאֲבִיו וְלַמַּעֲלָה בְּקוֹדֵשׁ שֶׁהַכּוֹנֵה שֶׁגִּנְזוֹ בַּתּוֹרָה. גַּם בַּתְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי הַחּוֹרְבָן הָיוּ גִילוּיֵי שְׁכִינָה

וראייה למרחוק כאמור, בבחינת "עין רואה ואוזן שומעת" ואילו עכשיו הכל גנוז בתורה (האור, הקדושה, הראייה למרחוק, סגולות ביהמ"ק ועוד) בבחינת "וכל מעשיך בספר נכתבין".

למה דווקא בתורה נגנזו? מסביר אדמו"ר שליט"א שהלא התורה היא תוכנית הבניין של העולם כדאיתא בסי' "איסתכל באורייתא וברא עלמא" אז ע"פ התורה ירדה לעולם קדושה של משכן ואח"כ מקדש וכו' כדרך שנברא כל העולם. ובזמן שכל אלה לא קיימים אז שוב נשאר רק בתורה כל הגנוזות כמו קודם בתור תוכנית בניין לעולם אולם שוב, רק בכוח ולא בפועל. התורה עצמה ג"כ חמדה גנוזה היא אצל הקב"ה (שבת פח:), ע"כ היא מקום גניזת הדברים הקדושים.

מה מתרחש בשבת? ראשית היא עצמה אוצר כלפי שמיא ונקראת בגמ' "מתנה טובה יש לי בבית גנזי" ובזמן שהקב"ה מביא על ישראל שבת שגוללת מאחוריה מעמד של אוצר הרי שזו עת רצון להשפיע על העולם שפע וברכה "ברוח ובגשם" ובין היתר גם את כל גנוזות התורה הנ"ל וזהו דבר שאדם זוכה לו בשבת. ועוד, כידוע חז"ל מספרים בשבחם של לוחות הראשונות אדם לומד בהם ואינו משכח וכו' ולימוד תורה אז היה ברוח ולא בדוחק או צער כלל-אחרי שפסקה זוהמתן וכו' וכו' כל מציאות התורה הייתה מושלמת. ואילו לוחות השניים כבר היו חסרים את כל המעלות היתרות הנ"ל אחרי שחטאו בעגל והלוחות כבר היו מעשה ידיו של משה ולא של הקב"ה בעצמו. זה לא פגם בעצם התורה, התורה תמימה היא ומשיבת נפש, כי אם חיסרון בזמן-ששת ימי המעשה שלא ניתן להשיג בו את כל מעלות התורה. **אבל ביום שבת קודש אומר האריז"ל, למרות שהקב"ה לקח מהעם את הכתרים שהיו להם בזמן מתן תורה ונתנם למשה רבנו ע"ה כמו שחז"ל מתארים שכל אחד ואחד היו לו שני כתרים וכו' שעברו למשה, מ"מ בשבת מחזיר משה רבנו את הכתרים לישראל-חוזר מעמדם הראשון כבשעה שקיבלו את הכתרים היא שעת מתן לוחות הראשונות על כל סגולותיהם. וזה מתרחש אך ורק בשבת קודש. והדברים מאירים ומזהירים.**

* * *

מה כדאי ללמוד? הרב וולבה זצ"ל מביא בספרו (עלי שור ח"ב) כי מנהג היה בקרב זקני ירושלים ללמוד בליל שבת קודש פר' חלק בסנהדרין משום שבלמוד האגדה יש מעלה יתירה. בס"ד מצאתי סימוכין למעלת האגדתא עצמה בלי קשר לעניין השבת גם בתניא אגרת הקודש פרק כ"ד וזה לשונו:

"..ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבסי', ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עוונותיו של אדם כמבואר בכתבי האריז"ל. והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא. וכידוע לכל חכמי לב". ע"כ

במשנת הכהן הגדול מאחיו ר' צדוק מלובלין (בצדקת הצדיק) עולה מבין השיטין שבכל יום הוא זמן יגיעה ועיון בתורה ותפילה אולם ביום השביעי- באה שבת באה מנוחה. וכעין דאיתא בשבת (ק"ט): שאמר להו ר' זירא להנהו זוגי דרבנן שלמדו בריתחא

"במטותא מינייכו לא תחללוניה" כי לימוד ע"י יגיעה בשבת זו החטאה מסויימת של המטרה וכמעט חילול הקודש. וכוונת הדברים כך היא : יום השבת הוא למנוחה וצורתו היא מעין העולם הבא-שם יושבים צדיקים ועטרותיהם בראשם וכו' והקב"ה ישפיע עליהם תורת אמת בלי ספיקות ותהיות, בלי סברות ומחלוקות- ישר ופשוט מאת נותן התורה. כך צריך ללמוד גם בשבת ולצפות בדריכות להשפעה מלעילא באיכות שהיא למעלה מהשגת שכל ומחקר אנושי. אדם זוכה לדברי תורה רבים יותר כאשר הוא עוסק בהכנת רוחו ונשמתו לקולטם כראוי כמו שאומרים חז"ל(מכילתא בשלח) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן הכוונה שניזונו מעושר רוחני גדול מאוד וזה אפשר לתורה להיספג בנקל בנפשם. [והדברים מעוגנים היטב בזוהר בשלח (סא):]. זו היא הגישה ללימוד התורה הק' בשבת.

* * *

עובדה מעניינת היא שאיתא בחז"ל דמניין פרשיות התורה עולה לסך נ"ג. ואנן סהדי שיחד עם פרשת וזאת הברכה סך כולם הוא נ"ד. אלא שכיוון שפרשת וזאת הברכה ע"פ הגדרה אינה נקראת בשבת אלא בשמחת תורה שהוא יום טוב-אינה עולה אצל חז"ל למניין הפרשיות. עד כדי כך ירדו התורה והשבת כרוכות זו בזו מסיני. ומה נאים הם דברי פי חכם חן ר' אהרן מקרלין זצוק"ל בזמר י-ה אכסוף שאמר "קדשם בקדושת השבת המתאחדת בתורתך". כי אין לך איחוד גדול מאיחוד התורה והשבת.

וכך מצאנו שמזכירים בתפילת ערבית של שבת: "או"א רצה במנוחתנו קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך...". אם מנוחתנו תהיה רצויה כך שהיא תבוצע לרוח ה' הרי שגם מצוותיו ישיגו את ייעודן ויקדשונו מבחינה ערכית ומוסרית. וכך בזכות אלה נפיק מהתורה את הברכות האמורות בה והמובטחות לנו בתמורה לחלקנו בתורה. לא לחינם ביום השבת אנו מזכירים "קדשנו במצוותיך". כמו שמסביר מרן החפץ חיים זצ"ל (ע"פ דברי מהרח"ו בספר שער הקדושה) שכידוע רמ"ח איברים וכו' מתקדשים ומתוקנים ומאירים לעתיד לבוא בזכות מצוות עשה ול"ת שאדם מקיים ורק כך מקדש ומתקן את כל אבריו, כשנגד כל חלק בגופו יש מצווה מיוחדת. אולם הזמן לא מתקדש בכל אלה כי אם הברוא- האדם.

וזו גופא אחת ממעלות השבת שהיא מקדשת את גורם הזמן- נמצא שכל חייו של יהודי יכולים לעבור בקדושה, ונוסף לגופו גם הזמן שעוטף וחולף על פניו- קדוש. וכאמור בתפילה כל אלה מביאים ל"ותן חלקנו בתורתך".

וכן ראיתי להרב הגאון ר' דניאל פלבני שליט"א שהביא מהזוהר הק' (אמור דף צ"ד) "מאי עונג? עונג לא ישתכח אלא לעילא באתר דקודשה עילעא שרי, כדאיתא אז תתענג על ה', דהאי עונג על ה' הוא" ז"א שעונג לא ימצא אלא במקום שהשכינה שורה כי עונג אמיתי הוא על ה' ולא עינוגי העוה"ז. מובן א"כ שלימוד תורה בשבת הוא מרכיב עיקרי בייחודיות היום הגדול הזה לכל איש מישראל.

לפניכם סיפור קצר על אחד מחשובים שבגויים, ומוסרו עימו מאת פה קדוש רבי ישראל מרוז"ן. ונראה שכדי לעלות בעבודת ה' גם מהגויים ניתן ללמוד:

מסופר על הקיסר המפורסם נפוליאון הראשון שאחרי הכרתו עברו עליו ג' ימים בלא תנומה כלל. הפצירו בו קרוביו וידידיו שייתן מנוחה לעצמו משום שהוא מסכן את עצמו, וללא הועיל, הוא נשאר בשלו ולא הלך לישון. נכנסו אצל אמו ובקשו שתדבר על לב בנה, וכן עשתה ובאה אצלו וגזרה עליו בכבוד אם שיפסיק ממנהגו וילך לישון; ענה לה הבן: אמנם אני מוכרח לציית לך וכך אעשה, אך איני יכול להבין איך הולכים לישון והרי בעת השינה מאבדים את התענוג של המלכות. ע"כ. אמר רבי ישראל זצ"ל גם כשישנים בשבת מלכתא מאבדים את תחושת המעלה והתענוג של המלכות ומפסידים זמן איכות שאינו שב. ודי לחכימא.

וכמו שאמר ר' חיים מצ'רנוביץ כי שמור את יום השבת הוא חיוב שמירה, ומתפקידו של שומר לעמוד על משמרתו ולא להתרשל אף לרגע קט, ואין לך הזנחה גדולה יותר משומר הישן בעת מילוי תפקידו... (ע"כ הורה ה"אמרי חיים" זצ"ל מוויז'ניץ לישון בער"ש למי שאפשר כדי לעמוד על המשמר כראוי).

בקצירת האומר ברצוני להביא כאן דברי חיזוק לשבת קודש וחיתום המאמר כולו מתוך תקווה שהדברים ישרו בעיני הלומדים והקוראים ואני תפילה שנוכה לדעת שבת אמיתית מה היא, הלכות שבת מה הם, נשמה יתירה מה היא, ולעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו. אכ"ר

הגמ' שבת (ק"ט): כותבת "לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו את השבת". וידוע מאמר חז"ל שהבית השני נחרב מחמת שעברו על שלוש עבירות החמורות (ירושלמי יומא פ"א ה"א ועוד). ראיתי להרב גרינפלד שליט"א שאיסף כל מנהגי השבת לבית רוזין – סדיגורה עם שורשיהם בהלכה ובנסתר והוא ע"פ הנחיית כ"ק אדמו"ר שליט"א מסדיגורה. ושם בספר הנ"ל פרדס המלך שמו, כתב לבאר את עניין זה. לאמיתו של דבר עם ישראל הרי עבר שינוי מהותי כשקרוב לפני הר סיני כדאיתא בגמ' שפסקה זוהמתן וכו'. וממילא כל יסוד החטאים של האדם היום **יש לו מקום רק בגלל חטא העגל האיום** שהתרחש אח"כ. (עכשיו אני נזכר בדברי חז"ל שאין לך פורענות שבאה על .. שאין בה מקצת פירעון על חטא העגל. ומסביר הרב דסלר זצ"ל ועוד אחרים כי בכל פורענות יש פירעון על העגל משום שגם **בכל חטא שעושים יש מקצת חטא העגל**, גם היום, מהסיבה הנ"ל). ממילא כל זמן ששומרים את השבת כראוי אין לנו התעוררות של אותו החטא, אבל רח"ל כשלא שמרו שבת כראוי בימי בית שני נתעוררה בהם הנטייה לחטוא בגלל העגל, ואז עברו על ג' עבירות חמורות הנ"ל. ומשמע מדברי אדמוה"ז מסדיגורה בספר בניין שלמה, שאופן בניין ביהמ"ק בב"א הוא ע"י הקפדה על השבת משום תשובת המשקל על החורבן שנגרם מחמת חילולה כאמור לעיל.

והלא כבר גמרא מפורשת היא שם (ק"ח): שאלמלי משמרין שתי שבתות וכו' וביארנו על פי המהר"ל כאן במאמר. ויש עלינו חובת שמירה בהלכות ומצוות השבת אבל גם זכירה, זכירה יום יומית ביחוד בימות החול וע"י דיבור ואיזכור הדברים והמנהגים ומעלת השבת ייקבעו הדברים בלבנו, ומי שטרח בערב שבת וכו' על כן נשא תפלה

שבמהרה נראה ברכה בהכנתינו את עצמנו לקבלת משיח צדקנו לראות באור פני מלך
חיים ובבניין בית חיינו במהרה בימינו, אמן ואמן.

ברוך רחמנא דסייען ולא עזבנו עד כאן ונא אל תטשנו ה' א-לוקינו לנצח.

תודה להורי שיחיו שמאפשרים לי לישב באוהלה של תורה - אכסניה מפוארת לתורת
הנצח.

ושוב להודות להנהלת הישיבה הי"ו, מרן ראש הישיבה שליט"א וכבוד רבנו המשגיח
הרב ריבלין שליט"א על כל מאמצייהם למען בניה ותלמידיה של המלכה התורנית- ישיבת
כרם ביבנה. יישר כח לרמ"ם שליט"א על כל פועלם ומרצם. וברכה כפולה לרב ברקוביץ
שליט"א על העשייה והסבלנות.